

НАУЧНО ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ
И ПРОУЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА
БЕОГРАД

СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ
Серија I, год. XXVIII

КАТЕДРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
НИКШИЋ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИСТОЧНО САРАЈЕВО

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НОВИ САД

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ
КРАГУЈЕВАЦ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИШ

СРПСКИ ЈЕЗИК XXVIII

Београд, 2023.

НАУЧНО ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ И ПРОУЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА – БЕОГРАД

СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ

КАТЕДРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
НИКШИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИСТОЧНО САРАЈЕВО

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ
КРАГУЈЕВАЦ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НОВИ САД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИШ

СРПСКИ ЈЕЗИК XXVIII
2023.

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

проф. др Милорад Дешић (Београд), проф. др Рајна Драгићевић (Београд),
проф. др Миланка Бабић (Источно Сарајево), проф. др Ценка Иванова (Велико Трново),
проф. др Јелена Јовановић Симић (Београд), проф. др Милош Ковачевић (Београд – Крагујевац),
prof. dr Andrew Corin (Los Angeles), prof. dr Pavel Krejčí (Brno),
проф. др Радмило Маројевић (Београд), проф. др Вељко Брборић (Београд),
проф. др Валерий Михайлович Мокиенко (Санкт-Петербург), prof. dr Mihai Radan (Timișoara),
проф. др Јелица Стојановић (Никшић), проф. др Љиљана Суботић (Нови Сад),
проф. др Ольга Трофимкина (Санкт-Петербург), проф. др Божо Ђорић (Београд), проф. др Александар
Милановић (Београд), проф. др Драгомир Козомара (Бања Лука)

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

проф. др Милош Ковачевић

СЕКРЕТАР РЕДАКЦИЈЕ

проф. др Михаило Шћепановић

ТЕХНИЧКО УРЕЂЕЊЕ

Томислав Матић

ГРАФИЧКО УРЕЂЕЊЕ

Биљана Живојиновић

ПРЕВОДИ РЕЗИМЕА НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Бојана Додић

САВЕТ

проф. др Срето Танасић (Београд – Ниш), проф. др Владислава Ружић (Нови Сад)
проф. др Милан Стакић (Београд)

Већина радова домаћих стручњака израђена је у оквиру научних пројеката које финансирају министарства
Србије, Црне Горе и Републике Српске

Припрема и штампа: „ЧИГОЈА ШТАМПА”

СТУДИЈЕ И РАСПРАВЕ

САДРЖАЈ

СТУДИЈЕ И РАСПРАВЕ

- Милош М. КОВАЧЕВИЋ
ПОЛУКОНДЕНЗАЦИЈСКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ5
- Радмило Н. МАРОЈЕВИЋ
ЊЕГОШ И ЉУБИША – ЛЕКСИЧКЕ И ФРАЗЕОЛОШКЕ
ПАРАЛЕЛЕ (ФРАГМЕНТ: *КРАЂА И ПРЕКРАЂА ЗВОНА*)31
- Александар М. МИЛАНОВИЋ
ЈЕЗИК *БАНАТСКОГ АЛМАНАХА* (1827) ДИМИТРИЈА
ТИРОЛА63
- Ана М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ
ВЕЗНИК *ЕМ* У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ81
- Владимир Р. ПОЛОМАЦ
СРПСКИ КАО ДИПЛОМАТСКИ ЈЕЗИК НА ПОРТИ
КРАЈЕМ XV ВЕКА: НА ПРИМЕРУ ПИСМА СУЛТАНА
БАЈАЗИТА II УГАРСКОМ КРАЉУ МАТИЈИ КОРВИНУ95
- Веселина В. ЂУРКИН
СИСТЕМ СЛОЖЕНИХ ВЕЗНИКА У ВУКОВОМ ЈЕЗИКУ 117
- Јелена Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ
О ПРИКЛАУЗАЛНИМ И ПРИЛЕКСИКАЛНИМ РЕЧЕНИЦАМА
СА *ДА* У ПРИПОВЕЦИ *КРАВА СА ДРВЕНОМ НОГОМ*
БРАНКА ЂОПИЋА 137
- Каталин Ђ. ОЗЕР
Гордана М. РИСТИЋ
ПРАВДА ЗА СЕСИЛА – О ОБЛИЦИМА ВЕРБАЛНЕ
АГРЕСИЈЕ НА ИНТЕРНЕТУ 153

Младен Д. ПАПАЗ ЛЕКСЕМЕ У ИЛОКУТИВНОЈ ФУНКЦИЈИ ТВРДЊЕ У НОВИНСКИМ ИЗВЈЕШТАЈИМА НА СРПСКОМ И ЊЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ	171
Μάρθα Π. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ Ivana S. MILOJEVIĆ IDIOMS OF DEATH IN GREEK AND IN SERBIAN	191
Нина Ж. МАНОЈЛОВИЋ МЕТАФОРА И СЕΜΑΝТИЧКО-ПРАГΜΑΤИЧΚИ ИНТЕРФЕЈС	209
Јелена Р. БАЈОВИЋ ХЕНΔΙΑΔΙΣ ΚΑΟ ΦΡΑΖΕΟΛΟШΚИ ЖΑΝΡ У ЛУЧИ ΜΙΚΡΟΚΟΖΜΑ И РУСКИМ ПРЕВОДИΜΑ	227
Μιχαило Μ. ШЋЕΠΑΝОВИЋ БРАТИЋЕВ ΜΙΤСΚИ БИШ	241
ОГЛЕДИ	
Вељко Ж. БРЕОРИЋ СРПСКИ ЈЕЗИК У СРПСКОМ ОБРАЗОВНОМ СИСТЕМУ	255
Биљана Б. МИШИЋ КОΜΠΟΝΕΝЦИЈΑΛΝΑ ΑΝΑΛΙΖΑ ΣΕΚΥΝΔΑΡΝΙΧ ЗНАЧЕЊА ГЛАГОЛА <i>ОТИЋИ</i>	271
Сања П. ОГЊАНОВИЋ О ЛΙΝΕΑΡΙΖΑЦИЈИ ΣΥΠΕΡΛΑΤΙΒΝΕ ΡΕЧЦЕ <i>НАЈ</i> У ДИЈАЛЕΚΤΙΜΑ СРПСКОГ ЈЕЗИКА	285
Маја Μ. ΔΙΜΙΤΡΙЈΕВИЋ ΠΙΣΑЃΕ ΦΟΡΜΑЦИЈΑ ΣΑ ΣΤΡΑΝΟΜ ΠΡΕΠΟΖΙΤΙΒΝΟΜ КОΜΠΟΝΕΝΤΟΜ	299

Ђорђе Р. ОТАШЕВИЋ
НОВА ЛЕКСИКА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ У ВЕЗИ
С РУСКО-УКРАЈИНСКИМ СУКОБОМ315

Марија М. СТАНОЈЕВИЋ ВЕСЕЛИНОВИЋ
ПАРАДИГМАТСКИ ОДНОСИ КОМПАРАТИВНИХ
ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У СРПСКОМ И НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ337

Анђела Б. МИТРОВИЋ
ПРЕДЛОЗИ НАСТАЛИ КАТЕГОРИЈАЛНИМ
ПРЕОБРАЗОВАЊЕМ.....351

ПРИЛОЗИ

Бранкица БОЈОВИЋ
МОДЕЛИ ПРЕВОДИЛАЧКИХ ПОСТУПАКА У ОБРАДИ
СПЕЦИФИЧНИХ КУЛТУРНИХ ТЕРМИНА У
ЕНЦИКЛОПЕДИЈСКОМ СРПСКО-ЕНГЛЕСКОМ
РЕЧНИКУ371

Бранко С. РИСТИЋ
Ивана Р. ЈОВАНОВИЋ
МЕТОДИЧКИ ПРИСТУП ВЕРБАТОЛОШКОЈ АНАЛИЗИ
ЕПСКЕ ПЕСМЕ *ПОЧЕТАК БУНЕ ПРОТИВ ДАХИЈА*387

Марина С. ЈУРИШИЋ
ПРЕДЛОГ *ОД* СА ЗНАЧЕЊЕМ ИНТЕНЦИОНАЛНОСТИ
У ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИМ И КОСОВСКО-РЕСАВСКИМ
ГОВОРИМА403

Славко Ж. СТАНОЈЧИЋ
НАРАТОР И СЛОЈЕВИ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА – ПАРАДИГМА
МАЈЧИНОГ ЛИКА У СЕЛЕНИЋЕВОМ ДИСКУРСУ417

ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ

Илијана И. ЧУТУРА СТВАРАЛАЧКА МОНОГРАФИЈА О КОВАЧЕВИЋЕВОМ НАУЧНОМ СТВАРАЛАШТВУ	431
Милош М. КОВАЧЕВИЋ ЈЕЗИК СРПСКЕ ПРОЗЕ У ОГЛЕДАЛУ СТИЛИСТИКЕ И ЛИНГВИСТИКЕ.....	439
Рајна М. ДРАГИЋЕВИЋ НОВО О ЛЕКСИЧКОМ ЗНАЧЕЊУ	449
Стана С. РИСТИЋ ПОЛИСЕМИЈА У РЕЧНИЦИМА И ЈЕЗИКУ.....	457
Милка В. НИКОЛИЋ „КЊИЖЕВНОСТ ОДРАСТАЊА”: ПОСВЕЋЕНА ОНИМА КОЈИ ОДРАСТАЈУ, А САГЛЕДАНА У СВЕТЛУ ИНТЕГРАЛНЕ СТИЛИСТИКЕ	463
Неђо Г. ЈОШИЋ ЈЕЗИК И РЕЧНИК СВЕТОГ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА	471
Милица М. КЕЦОЈЕВИЋ СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ, НЕКАД И САД.....	477
Светлана М. СЛИЈЕПЧЕВИЋ БЈЕЛИВУК О НАЈЗНАЧАЈНИЈИМ ПИТАЊИМА СРПСКЕ ЛЕКСИКОЛОГИЈЕ И ЛЕКСИКОГРАФИЈЕ	487
Јанко Р. ИВАНОВИЋ О ЛЕКСИЦИ КОВИДА ЈОШ ЈЕДНОМ.....	493
РЕЦЕНЗЕНТИ У ЧАСОПИСУ <i>СРПСКИ ЈЕЗИК</i> , <i>СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ</i> , XXVIII	499
УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА УРЕЂЕЊЕ ТЕКСТА	501

О ЛЕКСИЦИ КОВИДА ЈОШ ЈЕДНОМ

(Светлана Слијепчевић Бјеливук, Марина Николић, *Речник ковида (тематски и асоцијативни)*, Нови Сад: Прометеј, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2022, стр. 354)

Речник ковида (тематски и асоцијативни) аутора Светлане Слијепчевић Бјеливук и Марине Николић представља допуњену и проширену верзију електронске верзије *Речника појмова из периода епидемије ковида*, који је настао као засебан пројекат Одсека за стандардни језик Института за српски језик САНУ. У самом поднаслову очитују се два главна аспекта овог речника, а то су тематски речник и асоцијативни речник – специјални речници различитог типа и методологије израде, али подједнако важни за осветљавање пандемије ковида као друштвеног и језичког феномена.

Премда се насловом књиге сугерише да је у питању један речник, садржај књиге потврђује супротно. Наиме, према принципима израде, као и према методологији, у питању су два одвојена речника – *Речник ковида (тематски)* (9–263) и *Асоцијативни речник ковида: од стимулуса ка реакцији* (265–332), који су обједињени заједничком темом, а то је пандемија изазвана вирусом ковида. Посебну вредност и једног и другог речника представљају њихови предговори, који су конципирани као студије са релевантном литературом на крају. Након првог *Предговора* (9–36) налази се списак техничких скраћеница, који је тако и насловљен – *Техничке скраћенице* (37), након чега следи *Речник* (39–263). Други део књиге састоји се, такође, од *Предговора* (267–275) и речника, који носи наслов *Асоцијације: од стимулуса ка реакцији* (277–332). Књига почиње кратким уводом, који је насловљен као *Реч аутора* (5), док се на самом крају књиге налазе четири рецензије (335–347), као и део *О ауторима* (349–350).

Речник ковида (тематски) садржи нове речи и изразе, али и непознате речи и изразе из медицинске терминологије, који су постали фреквентни у

српском јавном дискурсу под утицајем пандемије. Циљ је да и шира публика уочи разлику међу неким њој наизглед познатим појмовима, нпр. између речи *изолација*, *карантин* и *самоизолација*. У речнику има око 400 одредница које су се појављивале у новинским текстовима, телевизијским емисијама, на порталима, друштвеним мрежама (најчешће Твитеру и Фејсбуку), као и у разговорном језику. Извори нису старији од 2020. године, када се вирус појавио у свету (код нас је први случај регистрован 6. марта 2020). Примери за електронску верзију сакупљани су мануелно, док су при изради овог допуњеног, штампаног издања коришћени и посебно формиран електронски корпуси, и то тако што се вршила претрага кључних речи (нпр. *вакцина*, *корона*, *Кризни штаб* и сл.) на два платформи: *BigBoxData* и *Sketch Engine*, што је омогућило да се дође до великог броја јединица.

Када је реч о микроструктури текста, свака одредница је акценгована, а граматичке информације дају се и индиректно и директно, одговарајућим квалификаторима, након чега следе дефиниције и примери употребе са изворима. Списак свих квалификатора налази се иза *Предговора*, а неки од њих се у оквиру *Предговора* додатно и тумаче.

Вишечлане одреднице немају граматичке информације, већ само стилске и/или нормативне. У *Речнику ковида* дат је велики број вишечланих речи односно лексички везаних синтагми, било домаће, било стране, било комбиноване од различитих елемената, нпр.: *брзи тест*, *виртуелна учионица*, *дигитални зелени сертификат*, *епидемиолошка маска*, *заштитни скафандер*, *зелена зона*, *имунолошки одговор*, *италијански сценарио*, *ковид пасош*, *корона журка*, *Кризни штаб*, *лажне вести*, *мртав вирус*, *нова нормалност*, *нулти пацијент*, *постковид синдром*, *социјална дистанца* и сл.

Акцентски дублети дати су у загради, а уколико постоји синоним (или делимични) синоним, он је дат након семантичке дефиниције, у продужетку. У случајевима да синоним постоји као засебна одредница у речнику, он је онда одвојен тачком и запетом. Ако синоним није обрађен као засебна одредница, онда је одвојен само запетом. Уколико нека реч има више значења, онда су та значења одвојена редним бројем. Помоћне, упућивачке дефиниције се не користе, али се примењује парадигматско повезивање путем испоређења и навођења антонима.

Примери употребе речи односно потврде, извори из којих су забележене налазе се након дефиниција, што је и уобичајен поступак у речницима овог типа. Управо је навођење извора омогућило и проверу тачности дефиниција, као и проверу оправданости уношења неких речи у овај речник. Уколико је нека реч недовољно распрострањена, аутори су у оквиру дефиниције наводили квалификатор *нераспр.* (*оствањено*).

Када је реч о правописном аспекту *Речника ковида*, аутори, такође, у *Предговору* истичу да је у почетку било проблема око одабира начина писања лексичких јединица са препозитивном детерминативном компонентом. Проблем је пре свега представљала недовољна адаптираност страних речи у језику, будући да у српском језику нема велике заступљености и фреквентности скраћеница, посебно оних насталих од комбинације речи и броја (нпр. *Kovid 19*).

Аутори, такође, истичу да одреднице у овом речнику нису нормативног ранга и да немају исти лексички статус, те се, с једне стране, поред неологизама, јављају и околионализми, док се, с друге стране, поред термина, јављају и колокације за које се не може тврдити да ли су околионалног карактера или не. С тим у вези у *Речнику ковида* су коришћени различити квалификатори, нпр. *колоквијално* (ијално) за речи забележене на друштвеним мрежама, које представљају колоквијални говор, нпр. *безмаскни*, *бустовање*, затим *оказ* (ионално) за речи које нису учестале, нпр. *корона диктатура*, *коронизам*, *трикени*, ту је и квалификатор *варв.* (*аризам*) за страну лексике која има домаће еквиваленте, нпр. *вакцина скептик*, *корона идиот*, *корона парти*, *локдаун*, као и квалификатор *неадапт.* (*ирано*), нпр. *антивакс*, којим је означено да лексема није адаптирана на фонетском и/или морфолошком плану.

Треба, такође, истаћи да је у питању речник диференцијалног типа – дата су значења и потврде за тематски ограничену скупину. На пример, за израз *експоненцијални раст*, који се употребљава и у математици (статистици) и у епидемиологији или за лексеми *врхунац*, која има општу употребу, дата су само њихова значења у другој области, тј. епидемиологији.

Порекло лексема навођено је само онда када су у питању нови англицизми, нпр. *бустер*, *инфодемја*, *локдаун*, *лонг ковид*, *пик*, *фејкњуз*, *шатдаун* и др. Остале речи представљају европске интернационализме и воде порекло из латинског и грчког језика и њихово порекло није навођено. Када је реч о новим англицизмима, они су фонетско-фонолошки и графемски дати у систему нашег језика, али се у изворима могу наћи и примери њихове употребе у изворном облику. Неки од ових англицизама, нпр. *бустер*, продуктивни су, тј. имају способност учествовања у даљој морфемској комбинаторици, те у Речнику наилазимо на изведенице типа *бустерован*, *бустеровати* (*се*), *бустовање* и *бустовати* (*се*).

У Речник су ушле и неке скраћенице, као ЕСМО/ЕКМО, КН95, ПЦР и још једна у комбинацији са пунозначном лексемом – РНК вакцина.

Корпус, такође, чини један број именица женског рода за означавање професија тзв. *социјални фемининативи*, које се баве испитивањем или лечењем новог вируса, нпр. *епидемиолошкиња* и *вирусолошкиња*. Аутори наводе да су ове лексеме нормативно дискутабилне, али су одлучили да их укључе у речник,

јер је корпус потврдио да је употреба оваквих речи била веома фреквентна, посебно у језику медија, те су сматрали да би *Речник ковида* требало да одсликава и ту чињеницу.

Када је реч о другом делу речника *Асоцијативном речнику ковида: од стимулуса ка реакцији*, он пружа велике могућности за изучавање језичке слике света и концептуализацију одређених појмова. Овај део, као и први, даје много података који могу бити од користи за различита психолингвистичка, социолингвистичка и когнитивнолингвистичка истраживања. Управо је и при изради овог речника дошло до размењивања теоријско-методолошког апарата двеју дисциплина – лингвистике и психологије, али и других дисциплина. На тај начин је постигнута интердисциплинарност, што је, такође, веома значајно у изради речника овог типа.

Грађа за асоцијативни део речника прикупљена је анкетом направљеној на платформи Гугл, и то методом слободних асоцијација, на узорку од три стотине испитаника, са статистиком о полу, узрасту и статусу.

Уређење одредница је, такође, азбучно, а свака одредница даје информације од стимулуса ка реакцији. Сваком стимулусу придружено је припадајуће асоцијативно поље. Иза стимулуса долазе реакције (асоцијати) са фреквенцијом (број испитаника који су имали исти асоцијат), затим број испитаника који нису одговорили, а након тога број оригиналних одговора и идиосинкретичност одговора, дакле, они одговори који су се појавили само једном.

Стимулуси су бирани према два критеријума: први је тематски критеријум (речи у вези са ковидом), а други је био критеријум опште и/или фреквентне употребе. Други критеријум је примењен за поделу на две групе, и то тако што је прва група стимулуса обухватила појмове који нису искључиво везани за ковид, већ су били у употреби и пре пандемије и могу имати и општу употребу, нпр. *лекар, маска, контакт, струка* и сл., док друга група обухвата појмове који имају недвосмислену везу са ковидом, нпр.: *антиваксер, дезобаријера, заражавање, карантин* и сл.

Анализа је показала да је већина стимулуса код испитаника изазивала негативне реакције, што је и очекивано због саме теме речника. У поређењу са позитивним емоцијама и оценама, негативне реакције су далеко заступљеније, што је јасан показатељ односа већине испитаника према појмовима из сфере пандемије ковида. Код таквих стимулуса велики број реакција је, дакле, негативан, нпр. *антиваксер – будала, глуп, глупан, дебил, идиот, примитивац, глуп и необразован човек* и др., *вакцина – не, превара, лаж, наметнута, неефикасна, смрт* и др. *италијански сценарио – катастрофа, мафија, паника, смрт, ужас, хорор* и др., *ковид пропусница – аусвајс, глупост, дискриминација, залуђивање, заморчићи, терор* и др.

Још једна значајна група реакција јесте идентификација са конкретном особом на основу које можемо сазнати које су то најупечатљивије личности из сфере политике и јавног живота биле у свести говорника у време када је речник састављан. Испитаници су, дакле, били склони навођењу конкретних личности међу којима су најбројнији: *Новак Ђоковић, Предраг Кон, Дарија Кисић Тепавчевић, Несторовић, Вучић, Мила Алечковић* и др. Такође, одговори који имају исти денотат, а различите варијанте, бележени су у загради (нпр. *Новак Ђоковић (Ђоковић), Предраг Кон (др Кон)* и сл.).

У асоцијативном пољу налазе се и јединствени вишечлани одговори, нпр. *антиваксерка – немају мозак богами, та сам, шта рећи; вакцинисати се – мајка ми је антиваксерка па не могу; вакциноскептик – да, можда не, човек који није склон да вјерује дјеловању вакцина; вебинар – модерна, иритантна реч; епидемиолошка ситуација – ова недеља је кључна; епидемиолошке мере – лажеш душо, лажеш злато* и др.

На крају треба истаћи и то да је у питању једино лексикографско дело код нас које је пратило актуелни тренутак и настало је у периоду када се и у другим светским центрима јављају речници овог типа. Такође, *Речник ковида (тематски и асоцијативни)* настао је истовремено с појмовима који га чине, те може бити од користи и лингвистима и лексикографима, али и широј читалачкој публици. Овај речник, такође, може послужити као језички приручник свима који јавно говоре и пишу о овој теми, која је још увек веома актуелна. Све су то разлози да се овај речник нађе на списку шире литературе свих озбиљних проучавалаца лексикографије српског језика, али и стручњака из области социологије, психологије и комунологије.

Јанко Р. Ивановић